

МАРОКО ТАХАРА БЕНА ЖЕЛУНА

Тахар Бен Желун, *Брак из задовољства*, превела са француског Љиљана Мирковић, Слио, Београд 2017

I Расизам у делу „Брак из задовољства“

Мароканско друштво, иако је годинама везано за европско, није довољно познато нашој публици. Чак, могло би се рећи да је мали број аутора чији романи третирају друштвене прилике у Мароку посебно популаран и читан у европској култури.¹ Међутим, то није случај са француским писцем мароканског порекла Тахаром Беном Желуном. Његов роман *Брак из задовољства*² (*Mariage de plaisir*) објављен је 2016. године код париског издавача Галимара (Gallimard), а већ крајем 2017. године Љиљана Мирковић га је превела на српски језик и објавила у издавачкој кући Слио. Роман за централну тему има проблем обичаја брака у исламском свету, расизам и урођену нетрпељивост између Мароканаца и црнаца, али истиче и феномен националне мржње, положај жена у исламу, те питање француске колонизације ових крајева.

Започињући овај роман као приче из *Хиљаду и једне ноћи*, аутор нам већ првим реченицима и одабиром форме приповедања наговештава егзотичне мароканске крајеве, далеке пределе и мистерије: „Некада давно, у граду Фесу, живео је приповедач каквог нигде није било. Звао се Џуха, имао је врло тамну пут, мршаво чврсто тело и веома тачан, продоран поглед” (стр. 2). Управо је мистериозни Џуха приповедач у роману који ће читаоцима открити занимљиву и надасве несвакидашњу породичну сагу везану за Амира и његове две супруге. Амир, централна личност романа, представљен је као узорни муслиман, трговац из Феса који је ожењен Лалом Фатмом, са њом има сина Карима, и због природе свог посла мора често да путује у Сенегал. На једном од тих путовања упознао је лепу црнкињу Набу са којом је склопио такозвани брак на одређено време или *брак из задовољства*, који би му допуштао да буде одређено време у легалном односу са Набу. Убрзо се међу њима јавља права љубав и Амир ће Набу узети за своју другу супругу и довести је у Фес, где ће

¹ Видети више у : Marie-Ève Pelettier, “Ecrire le Maroc”, *Érudit*, numéro 50, janvier 1989, p. 7.

² На српски језик преведени су следећи романи овог аутора: *Свеиша ноћ* у преводу Надежде Обрадовић, Народна књига / Алфа, Београд 2002. и *Брак из задовољства* у преводу Љиљане Мирковић, Слио, Београд 2017. Пре појављивања српског превода романа *Брак из задовољства*, аутор овог текста учествовао је на Међународној интердисциплинарној конференцији „Наука без граница”, 21–22. октобра 2017. године на Филозофском факултету у Косовској Митровици са рефератом „Проблем идентитета и расизам у делу Тахара Бена Желуна *Брак из задовољства*”. Рад са овог скупа до сада није објављиван.

се она суочити са расном мржњом прве супруге. Набу ће Амиру родити близанце, од којих ће једно бити бело а друго црно, и чија ће боја коже предодредити њихове животне судбине. Питање брака на одређено време централна је тема романа и управо због тога роман носи такав назив. Аутор је покушао да објасни пре свега својим европским читаоцима обичаје везане за овај брак који постоји само у исламу.³ Тахар Бен Желун је више пута помињао како је одрастао у једној расистичкој земљи и како је та појава обележила његов живот. Можемо слободно рећи да је сликање и осуда расизма у свим његовим нивоима централна тема опуса овог аутора. У овом роману Бен Желун даје ширу слику расизма у мароканском друштву, које ову појаву не препознаје и нема чак ни реч да је опише. Описујући град Фес, у који је смештена радња романа, приповедач ће истаћи неколико пута како је у овом граду ропство од памтивека било нешто сасвим нормално и како су сви Мароканци навикли на овакву класну поделу у друштву. Узимајући у обзир историјске околности, које су доста утицале на формирање мултикултуралног мароканског друштва, аутор ће истаћи како су први робови стизали у ову земљу захваљујући трговцима који су путовали по унутрашњости афричког континента и са собом доводили робове црнце који би за њих радили. Убеђени у своју супериорност у односу на друге народе Африке, Мароканци су свој расизам показивали према сваком ко је изгледао другачије или ко је долазио из других земаља Африке. „Људи из Феса беху бели, што значи изнад црнаца, одакле год да су ови дошли” (13). Можемо слободно рећи да су сви ликови романа на неки начин жртве расизма или дискриминације. Амир, који се оженио црнкињом, имао је много проблема због свог избора. У друштву су му говорили како таква жена, која мора прећи у ислам како би била добра супруга, није добар избор за њега. Када је узео Набу за супругу, Аморова прва супруга Лала Фатма показивала је мржњу према другој супрузи, склањајући је у кухињу и вређајући је. Набу су нападали јер је родила црно дете и говорили су како је ово друго негде украла. Када су удавали Аморову ћерку из првог брака нападали су Амира јер има црно дете са другом женом, а он је тада морао по први пут да се брани. „Па шта онда, узвикну Амир. Хтео сам да га назовем

³ У исламском свету разликују се трајни и привремени брак. Трајни брак подразумева одређена права за обе стране које склапају уговор. Осим што легализује сексуалне односе и успоставља наследно право између мушкарца и жене, трајни брак даје мушкарцу и одређене привилегије, између осталих доминацију над женом, док развод представља доминантно право мушкарца. Друга врста брака јесте мута или привремени брак, који могу инцирати жена или мушкарац, а раскид брака такође зависи од оба партнера. У овом браку мушкарац није приморан да води рачуна о жени, али деца рођена у оваквој заједници су легитимна. Овај брак се сматра покрићем за проституцију (видети више у: Patrick Zamenek, “Temporary Marriage in Contemporary Shi’ite Jurisprudence”, *Lights: The Messa Journal*, Fall/Winter 2014, Volume 3, Issue 1, 57–70).

Билал, као што се звао црни ослобођени роб нашег пророка, али због близанаца изабрао сам Хасана и Хусеина. Шта ту има лоше? И још, боја коже није заразна” (110).

Мароканско друштво у овом роману је суочено и са другим проблемима који су долазили споља. Место раскршћа путева и цивилизација, Мароко и Фес у овом роману представљени су као затворена средина која није спремна да прими народе из Африке, али и као земља која има специфичан однос према свом европском колонизатору – Француској.

II Французи и Мароканци

Бен Желун је радњу овог романа сместио и у одређени историјски оквир. Прича започиње у важном историјском тренутку за Мароканце, педесетих година прошлог века, односно у тренутку када Французи, који су имали протекторат над Мароком, напуштају ову територију.⁴ Присуство Француза, француске администрације и француског духа је приметно од првих страница у овом роману и зато ћемо апострофирати сва места на којима се јављају Французи, али и објаснити каква је ауторова представа, а каква она самих ликова у роману о колонизаторима. Колонизација Марока од стране Француза је оставила великог трага на Мароканце, који нису скривали гнев према начину на који се Мароко препустио Француској. Иронично су Мароканци називали земљу освајача *Госпођа Француска* и ово је заправо прво помињање ове земље у роману. Аутор наводи тачно време колико је Француска била присутна на овим просторима и какве је то последице оставило на Мароко. Друштвене разлике, схватања и доживљаји света, науке, односа међу људима и између ова два света: француског и мароканског, европског и афричког, видимо када Амиру долази француски лекар како би прегледао његовог најмлађег сина. Француски доктор је представљен као неко много супериорнији од осталих укућана, самоуверен, даваће стручне описе болести и дијагнозу болесном сину. „Довео је француског лекара да прегледа Карима, али за време консултације Амир није добро разумео оно што је специјалиста говорио” (17). Лекар је говорио стручним језиком, објашњавао како дечак има урођену ману и да таква деца не живе дуго. За разлику од локалне бабице, овај француски лекар представљен је као човек који не мари за људску патњу, не користи еуфемизме како би објаснио стање детета које жели да смести у дом, док је бабица покушавала оца да умири. Међутим, многи ликови у роману и њихови преци били су везани за Француску. Набу је одрасла у породици која је имала везе са Француском. Отац јој се борио и погинуо у рату против Француске, али

⁴ Француски протекторат у Мароку успостављен је Феским споразумом. Трајао је од 1912. до 1956. године.

је она и поред тога имала диплому француског колеџа и зато је често мешала арапски и француски језик. Школовала се у иностраној школи, а у породици су сви на њу гледали као на некога ко има „знање странца”, што је имплицитно значило да је била образованија од осталих. Била је начитана, радила је као писар, умела је да саставља љубавна писма, као и жалбе колонијалној управи Француске. Осим што су описани као колонизатори, Французи су описани и као народ који доста инвестира у Мароку, у једну државу другачијих обичаја и културе, али и као народ који поштује обичаје Мароканаца и то само онда када их не разуме или када их се плаши. Набу, која је била различите вере од Амира, окренута природи и магији проводила би ноћи поред најстаријег и највећег стабла баобаба које се налазило изван града, а око кога су вршени обреди. То дрво нико није смео да дира, па чак ни колонизатори који нису разумевали зашто је мештанима оно важно. Једноставно, поштовали су га. „Чак су и Французи који су управљали радовима морали да заобиђу трасирајући пут” (26). Тако је однос Француске према Мароку представљен као однос јачег и суприорнијег према слабијем, док је однос Мароканаца према земљи колонизатору сложенији. У Мароку су постојале националистичке групације које су често изазивале немире захтевајући независност Марока и одлазак Француза. Тим националистима је једино било важно да се ослободе Француске, не размишљајући да је то сложен и дуг процес и да и сам одлазак Француза Мароку може донети много проблема. Немири у граду Фесу били су лоши по трговце, јер су трговци сматрали да ће ови немири смањити промет. Што се Амировог односа према Французима тиче, када је Француска донела „декрет за Бербере”, Амир је пратио свог оца истичући паролу „Сви смо ми муслимани, сви смо ми Мароканци”. Француска је хтела Берберска племена да покори, а Амир се томе супротстављао и истицао најважнију разлику између Марока и Француске, а то је вера. Када је Амир путовао са Набу, срео је свог колегу који ће му рећи да се у земљи спремају немири против Француске, што је у том тренутку Амира много узнемирило и тада се сећао и свог учествовања у побунама када је био дете. Присуствовао је митинзима Мухамеда V на којима је овај стално говорио против Француске. У роману ће се спорадично јављати и ликови који су ту само како би осликали стање у мароканском друштву у предвечерје револуције. Хамда је био механичар у француској војсци, који је од Француза научио много корисних ствари које је касније примењивао. Остали трговци, када би желели да продају квалитетније ствари, увозили би их из Француске и то би им била највећа реклама. Тако је Амир својој породици купио машину за судове увезену баш из земље које је желео да се ослободи. За разлику од Амира, Хафид је величао идеје француске револуције. Као мали донели су га из Гвинеје и као црнац много је пропатио, окренуо се књигама и често је говорио како је сам себе направио на темељима француске

културе. „Ја сам себе створио. Отац ме је напустио. Срећом сам на бувљој пијаци нашао све ове књиге – припадале су Французима који су напустили Мароко када је све почело.” Скоро све писце и књиге које цени Хафид треба поменути јер припадају француској левој политичкој струји, а то су: Анатол Франс, Волтер, Зола, Рембо, Жид... Он је имао према мароканској монархији другачији однос од већине својих суграђана и сматрао је да Французи нису морали да скидају краља, јер би се мароканска монархија угасила и сама од себе. Зато се сложеност односа Мароканаца према Французима наставља и после стицања независности од Француске. Скоро сви ликови похађали су двојезичне школе, говоре француски и арапски језик који им отварају два потпуно различита пута и света, купују француске производе, уче из француских књига, дају часове француског језика како би зарадили за џепарац, понекада и мисле као Французи, али осећају и једно идеолошко неприпадање и француској и афричкој култури. Тако је народ Марока у овом роману представљен као затворени свет за себе кроз који се прелама много култура, језика и цивилизација, али који жели да издејствује независност макар и у формалном смислу, ако већ не може самосталност. Та подела и разлика између два света се огледа и у животу аутора овог романа и то најбоље видимо онда када он каже да говори арапски језик, али да на њему не уме да пише лепо као на француском.

Велики број ликова у роману, необичне и трагичне ситуације у којима се налазе и напетост у приповедању изведени су јасним стилем и кратком реченицом. Упоређујући француски оригинал и српски превод, можемо уочити да читаоци српског издања у преводу Љиљане Мирковић⁵ могу осетити стил и атмосферу француског оригинала, богатство речи и слика.

Вешто и сажето исприповедан роман *Брак из задовољства*, након читања, читаоцима оставља горак укус у устима, не пружајући наду да игде постоји свет у коме унапред одређене улоге у друштву могу лако да се промене или превазиђу. Овај роман, као и претходна дела овог аутора, остају као сведочанство, опомена, али и као подсећање на друштво у ком живимо или у које лако можемо да склизнемо, јер, како је рекао и сам Бен Желун: „Овај роман је тотална фикција у коме, нажалост, ништа није измишљено.”⁶ У свом препознатљивом стилу наставио је да пише и интересантни историјско-документарни роман под називом *Кажњавање*

⁵ Превођилачки израз Љиљане Мирковић већ је препознат и у њеним ранијим преводима објављеним за исту издавачку кућу. За превод романа Жана д'Ормесона (Jean d'Ormesson) *Одјутри ћу једног дана не рекавши све* (*Un jour je m'en irai sans en avoir tout dit*) добила је посебно признање Француског института и Удружења књижевних превођилаца Србије.

⁶ <http://www.gallimard.fr/Media/Gallimard/Entretien-ecrit/Entretien-Tahar-Ben-Jelloun.-Le-mariage-de-plaisir>.

(La Punition), у коме се и даље бави питањима везаним за родни Мароко. Овога пута слика живот деведесет и четири студента који су били заточени јер су организовали мирне демонстрације на улицама Марока марта 1965. године, а који су ослобођени тек пошто је извршен државни удар 1971. године.

Велимир Д. МЛАДЕНОВИЋ
Универзитет у Поатјеу, Француска
Докторска школа LPHD
Лабораторија Forell
velimirmladenovic@gmail.com
velimir.mladenovic@univ-poitiers.fr